

Руслан КАЗЛОЎСКИ

Казлоўскі Руслан Канстанцінавіч, кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай літаратуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я.Купалы. Нарадзіўся 28 лістапада 1970 года ў горадзе Гродна. У 1988 годзе скончыў СШ № 21 г. Гродна. У 1993 годзе скончыў факультэт беларускай філалогіі і культуры ГрДУ імя Я.Купалы з адзнакай. З 1995 па 1999 г. вучыўся ў аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры XX стагоддзя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 2002 годзе паспяхова абараніў кандыдацкую дысертцыю па спецыяльнасці “Беларуская літаратура” (БДУ). Вучонае званне дацэнта па спецыяльнасці “Літаратуразнаўства” нададзена ў 2006 годзе. Працуе на кафедры беларускай літаратуры ГрДУ імя Я.Купалы паводле размеркавання з 1993 года. Асноўныя кірункі навуковых даследаванняў: тэорыя малых жанраў прозы, беларуская фалькларыстыка. Апублікаваў звыш сямідзiesiąці навуковых і навукова-метадычных прац у галіне літаратуразнаўства і фалькларыстыкі ў Беларусі і па-за яе межамі, з’яўляецца аўтарам дапаможнікаў для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВНУ “Беларускі фальклор” (1999, у сааўтарстве), “Славянскі фальклор” (1999, у сааўтарстве), “Празаічная мініяцюра ў беларускай літаратуры” (2006), хрэстаматыі “Беларускі фальклор Гродзеншчыны: народны эпас, замовы, варажба” (2007), манаграфіі “Праз прызму часу: беларуская літаратура XX стагоддзя ў кантэксце навуковых даследаванняў” (2012, у сааўтарстве). Друкаваў уласныя празаічныя мініяцюры і вершы ў газеце “Гродзенскі ўніверсітэт” і калектыўным зборніку паэзіі “Россып” (2010). Артыкулы “Рэлігійны вектар у ідэйна-філасофскім змесце паэзіі Людмілы Кебіч” і “Готыка ў творчасці Міколы Касцюкевіча (На прыкладзе апавядання “Лялька”) – увайшлі ў 3 і 4 нумары абласнога літаратурнага альманаха “На Нёманскай хвалі”.

ГОТЫКА Ў ТВОРЧАСЦІ МІКОЛЫ КАСЦЮКЕВІЧА (НА ПРЫКЛАДЗЕ АПАВЯДАННЯ «ЛЯЛЬКА»)

Злы атрымлівае двойную выгаду:
з асабістай несправядлівасці і
с шчырасці іншых.

Жан-Жак Русо

Творчасць сучаснага беларускага пісьменніка Міколы Касцюкевіча даволі разнастайная: вершы, апавяданні, пражайныя мініяцюры. Сёлета выйшла чарговая кніга — том паэзіі і прозы «Колеры» (Москва:Русский путь, 2013. — 381 с.). Як прадстаўнік «пасляперабудовачнага» пакалення ў беларускай літаратуры, ён спрабуе эксперыментавать з формай твораў, стылем, стараецца разнастайць сваю прозу і паэзію новымі мастацка-выяўленчымі сродкамі. Нельга не адзначыць, што спробы эксперыментатарства асабліва ў вобразнай матэрыі твораў сталі той рухаючайсілай, якая з канца 80-х гадоў XX стагоддзя пачала прыносіць у айчынную літаратуру новыя з'явы, нярэдка нязвыклыя, не надта традыцыйныя. І адной з такіх з'яваў з'яўляецца готыка ў творах беларускіх пісьменнікаў (Анатоля Казлова, Лаўрэна Юрагі (Юрыя Лаўрыка) і інш.), у прыватнасці М.Касцюкевіча (апавяданне «Лялька», вершы ў прозе са зборніка «Германія» (1995) і інш.). Хаця трэба адразу ж падкрэсліць, што беларускія пісьменнікі хутчэй скарыстоўвалі гатычную эстэтыку, асобныя вобразы ў сваёй творчасці, чым цалкам пераймалі ўсю сістэму мастацка-выяўленчых магчымасцей гэтага стылю. Так, у Анатоля Казлова (зборнік «І тады я памёр» (1993)) можна заўважыць з'яўленне злых міфічных істотаў, якія ўступаюць у зносіны з героямі, духаў, ды і гістарычнае мінулае з яго жорсткасцю і жахам дзесьці накладвае адбітак на некаторыя творы.

Спробу паставіць гатычны сюжэт на сучасны лад зрабіў М.Касцюкевіч у апавяданні «Лялька», упершыню надрукаваным у №1 «Маладосці» за 1993 год. Тут няма старажытнага сярэднявечнага замка і рыцараў, дзеянне адбываецца ў сучаснай, на першы погляд, звычайнай кватэры, але як і ў сярэднявечнай готыцы тут прысутнічае традыцыйны гатычны злачынца, герой выключна актыўны. Ужо першыя радкі твора жалезнымі абцугамі захопліваюць увагу. І праз некалькі хвілін цяжка вырвацца з кола персанажаў і перакінуць увагу на нешта іншае. Чытач трапляе ў сучаснае ўрбанізаванае жыццё галоўнага героя, чалавека цывілізаванага і далёкага ад містыкі, але жыццё багата аздоблена вядзьмарствам і «чорнымі» сіламі. Такія супрацьлегласці не супярэчаць адна другой, а ўдала пераплятаюцца, утвараючы нешта трэцяе, тое новае, дзеля чаго напісаны твор. Рэальнае і фантастычнае зліваецца ў адным цэлым, імклівы подых нашага часу накладваецца з затхлым подыхам паганскіх сутарэнняў. Дзесьці ў глыбінях мозгу, ва ўяўленні пачынаюць узнікаць шпілепадобныя вежы гатычных замкаў, адкуль прыйшлі да нас, у нашыя кватэры, дамы, прывіды, духі, пачвары...

Стыль готыкі ў еўрапейскай літаратуры быў найбольш распаўсюджаны ў канцы XVIII-першай палове XIX стагоддзяў, асабліва ў Англіі. Пачвары і вампіры, злыя духі і чараўнікі ў творах выплывалі з бездані старажытнасці, з міфаў, легендаў і казак розных народаў свету. З іх пісьменнікі (Натан Дрэйн, Клара Рыц) бралі на ўзбраенне многія элементы сюжэту, вобразнасці. Жах пранізваў чытача наскрозь, уяўленне сапраўднасці было настолькі моцным, што прачытанае ўспрымалася як рэальнае. Цікавае да такога стылю праявілася ў той час невыпадкова. З аднаго боку, гэта канец эпохі класіцызму, калі на змену герою, які апантаны ідэяй грамадскага абавязку, паступова прыходзіць герой рамантычна ўзнёслы, гераічны, патрыятычны. З

другога боку, у грамадска-палітычным жыцці інквізіцыя значна зменшыла свой ціск на вольнадумства і яе вогнішчы засталіся ў мінулым.

Пачатак 1993 года, у друку з'яўляецца апавяданне «Лялька». Цікава заўважыць, што чымсьці падобная сітуацыя назіраецца і ў гэты час. З аднаго боку, канчаецца эпоха панавання ў літаратуры стылю сацыялістычнага рэалізму, з яго верным камуністычным ідэалам героем. З другога боку, скончыліся гады «перабудовы» і значна зменшыўся ціск цензуры. У маладога пакалення пісьменнікаў узнікае неабыхавасць да «несацыялістычных» метадаў творчасці. Грамадства захліствае хваля цікавасці да еўрапейскай готыкі, а таксама раманаў жахаў і аповесцей «высокага напружання і трывогі» ў перакладах на рускую мову. Гэта такія аўтары як Мэры У.Шэлі, Джэйн Осцін, Чарльз Мэт'юрын. Вядома таксама, што ў Англіі канца XVIII стагоддзя з'яўленне гатычнага рамана па часе супала з перыядам павышанай увагі да ўсяго нацыянальнага, чым характарызуецца і 90-я гады XX стагоддзя ў Беларусі. Пасля адступлення стылю сацрэалізму з'яўляецца глеба для новых тэндэнцый у развіцці літаратурных жанраў і стыляў, для эксперыментатарства. З адыходам атэізму распаўсюджваецца вера ў звышнатуральныя сілы, у той жа час для многіх маладых беларускіх пісьменнікаў (асабліва гарадскога паходжання) характэрна адарванасць ад фальклорных аўтэнтчных традыцый, калі ім бліжэй была магчымасць абaperціся на творы заходнееўрапейскіх аўтараў альбо пераймаць штосьці ў У.Караткевіча. Але галоўнае для прозы готыкі — паказаць псіхалогію героя, матывацыю яго ўчынкаў у пэўных сітуацыях, мысленне, а фантастычны элемент, які недасведчанаму чытачу кідаецца ў вочы ў першую чаргу, адыходзіць на другі план, адыгрываючы ролю эмацыйна-экспрэсіўнага фону падзей. У гэтых адносінах апавяданне «Лялька» можа з'яўляцца прыкладам.

Трэба адразу заўважыць, што ў гэтым апавяданні, у параўнанні з гатычнымі творамі многіх еўрапейскіх аўтараў, больш адчуваецца ідэя гуманізму, чалавецкасці, за кожным рухам героя бачыцца рух ягонай душы. Аўтар не столькі працуе на тое, каб выклікаць у чытача страх, жахлівыя карціны патубаковага свету, колькі на тое, каб выказаць нейкую ідэю, раскрыць сваю душу, уласны погляд на рэчаіснасць. (Дарэчы будзе заўважыць, што вобраз галоўнага героя Людвіка, штангіста-міжнародніка і пісьменніка, нагадвае асобу аўтара, культурыста і пісьменніка, гараджаніна).

Як вядома, прадметам мастацкай літаратуры з'яўляецца чалавек, і кожны пісьменнік у творы імкнецца паказаць чытачу свой эстэтычны ідэал, сцвярджаючы або адмаўляючы ў героя пэўныя якасці, погляды, учынкi. М.Касцюкевіч спрабуе зрабіць гэта праз спалучэнне палярнага, супрацьлеглага, нярэдка несумяшчальнага, несупастаўляльнага. У гэтым яму таксама садзейнічаюць дынамічны сюжэт і гатычная сімволіка — два слупы, на якіх трымаецца «форма» апавядання. Адным з законаў дыялектыкі з'яўляецца закон развіцця па спіралі, і кожны віток яе сягае вышэй папярэдняга, надаючы нешта новае і паўтараючы штосьці старое. Што ж даў новага ў такі віток спіралі аўтар «Лялькі»? Гэта, мабыць, тое, што характары яго герояў з'яўляюцца тыповымі, што раней у готыцы сустракалася даволі рэдка. У нашым выпадку можна гаварыць пра літаратурныя тыпы, бо ў героях, нягледзячы на знешнюю спрошчанасць, адбылося ўвасабленне дыялектыкі агульнага і індывідуальнага, прыкрытых гатычнай сімволікай і другаснай (асацыятыўнай) вобразнасцю.

Першыя радкі твора могуць падацца звычайнымі, штодзённымі для чытача. «Поўня зіркацела настолькі ярка, што святло яе срэбным холадам прабівалася праз цяжкія грубыя шторы» [2, с. 17]. Але ўжо ў гэтых радках ёсць першы гатычны сімвал: халодная поўня. У такі час выходзяць на зямлю чорныя сілы, слугі хаоса, за які

змагаецца Люцыпар. Далей падаецца некалькі слоў аб галоўным героі, як аб былым штангісце-міжнародніку, «а цяпер прафесійным літаратары». Дадзеныя словы выглядаюць як выспа сучаснасці на фоне чагосьці сярэднявечнага. Герой сніць сон, у якім на дыване «нейкія пачварныя мужчыны, густа пакрытыя поўсцю, абляпілі даўганогую белую прыгажуню з пышнымі чорнымі валасамі і чаго толькі з ёй не вырабляюць... І гэта разбэшчаная лярва — яго, Людвіка, любая жонка Гануся...» [2, с. 17].

Удалае перапляценне фантастычнага і сапраўднага з ледзь заўважнай прысутнасцю асобы аўтара (экспрэсіўна-ацэначныя моманты) надае апавяданню асаблівую, незвычайную прыгажосць і стройнасць. З дапамогаю інверсійнай кампазіцыі чытач трапляе ў мінулае героя. Людвік, былы спартовец, ажаніўся на прыгожай, добрай, каханай дзяўчыне. Але з гэтае пары пачаў хварэць невядомай хваробай, ад якой моцна схуднеў і аслаб. «Выпішуць вітаміны, супакояць ды яшчэ і па плячы паляпаюць — маўляў, віншuem, шчасліўчык. Яно, канешне, каханне забірае шмат сілы, але ж не столькі» [2, с. 21]. Сюжэт апавядання, відавочна, вельмі прасты. Жонка Людвіка Гануся звязана з чорнай сілай у вобразе зверападобнай валасатай істоты. Прыкідваючыся закаханай і добрай, яна высмоктвае біяэнергію са свайго мужа, і «каханы» памірае, не маючы перад смерцю і ценю сумневу ў яе вернасці і любасці. Высмоктванне сілы (энергіі) адбываецца з дапамогаю лялькі, дакладнай копіі Людвіка, зробленай са шкла. Пакуль ён быў жывы, лялька свяцілася, у канцы твора яна тухне.

На першы погляд, у апавяданні ўсё зразумела: звычайны фантастычны сюжэт, займальны, дынамічны, прысутнічае цікавая развязка. Але як і ў кожным мастацкім творы ёсць сюжэт унутраны, які пры ўважлівым разглядзе адыгрывае больш істотную ролю за вонкавы. Развіццё ўнутранага сюжэта — гэта развіццё думак, асацыяцый, уяўленняў чытача. Выцягваючы нешта з памяці свайго жыцця, з апавядаў сяброў і знаёмых, параўноўваючы ўсё гэта з героямі і падзеямі твора, узнікае багатая палітра пачуццяў, думак, рашэнняў. У пэўных выпадках пад уздзеяннем унутранага сюжэта чытаемага тэксту, асацыяцыйных вобразаў можа адбыцца нават перагляд усяго ўласнага жыцця. Такі сюжэт у «Ляльцы» прасочваецца штырамі-якасцямі дзеючых асобаў. Ён фармуецца на падставе перапляцення душэўных якасцей Людвіка і Ганны, якія трансфармуюцца праз светаўяўленне чытача. Працякаючы ў яго думках, унутраны сюжэт уступае ў шчыльную сувязь з уяўленнямі аб дабры і злу, аб такіх эстэтычных паняццях як прыгажосць, каханне, пачварнасць. Гэта надае твору высокую «ступень роздуму», філасафічнасці, а значыць і элітарнасці.

Ён і Яна — два галоўныя героі, трэці герой, хаўруснік Яе, прысутнічае на другім плане, зліваючыся з Ёю. Два лагеры змагаюцца, дзеянні пераплятаюцца. Толькі адзін з іх узброены праўдай, справядлівасцю і памылковай верай у бліжняга, а другі — маной, хітрасцю, дакладным, не раз правераным разлікам. Усё як у Бібліі: прайграе той, хто паверыць слугам зла, у якім бы абліччы не былі. Апостал Ян сцвярджае, што людзі на зямлі — дзеці Бога і дзеці сатаны [3], — і паміж імі ідзе змаганне. Не зразумець бліжняга, як гэта зрабіў Ён (Людвік), — значыць дапамагчы хаосу. Аўтар, каб выказаць гэтую думку, звяртаецца да традыцый паганства і варварызму.

Тут няма жывых нябожчыкаў, вампіраў, ваўкалакаў. Тут ёсць сілы з іншага свету, якія наведваюць са злою мэтай і якія маюць выдатных слугаў на Зямлі. Паказваецца перамога гэтых сілаў над добром, якое ўвасабляецца ў вобразе Людвіка, чалавека цалкам станоўчага, які паддаецца на абдурванне жанчынаю. («Яна так яго кахае, перажывае за яго, як за дзіцё. Ледзь што, адразу плача») [2, с. 22]. Прыём кантрасту,

шырока выкарыстаны ў творы, дае больш моцнае адчуванне супрацьлегласці характараў і душаў Людвіка і яго жонкі. Сама гісторыя даволі знаёмая, толькі адбываецца значна пазней па часе. Раней, у раі змей (у «Ляльцы» — Селінар) спакушае Еву, а Адам паддаецца спакусе. Ганну адносна можна назваць Еваю, а, магчыма, паводле апавядання яна ўвогуле істота з іншага, чужыннага нам свету. Аўтар адмаўляе сляпую даверлівасць да чыста знешняга праяўлення кахання. Вобраз Ганны выклікае асацыяцыю ўсім вядомага сімвала слугаў д'ябла: адна палова твару — прыгожая, дасканалая асоба, другая палова — штосьці звярынае, з рогамі і ікламі. «Аблічча яе на вачах рабілася брыдкае і жудаснае: скура ўспухла бруднавата-зялёнымі плямамі, з вачніц сачылася цёмная кроў, чорныя пасмы валасоў ссівелі і сталі рэдкія, як у стогадовай ведзьмы. ...фіялетаваыя вусны расцягнуліся ў жудаснай грымасе і паказалі гнілыя пянькі ад зубоў...» [2, с. 19] Дзве іпастасі злага духа ў двулікім твары. І гэта ўсё прыгажуня Ганна.

Вонкава апавяданне можна назваць гатычным. На працягу твора сустракаецца шмат даволі традыцыйнай гатычнай сімволікі (свечка, поўня), дэталю (цёмная кроў з вачніц, гнілыя пянькі зубоў, пакрытая густой цёмнай поўсцю (істота)). Эфект містыкі дасягаецца таксама цікавымі параўнаннямі: «як у затхлым сырым склепе на старых могілках», голас гучыць «нібы з сутарэння», «як у стогадовай ведзьмы», «бы котка» (пра Ганусю). У выкарыстанні параўнанняў ёсць пэўнае падабенства да Говарда Ф.Лаўкрафта, які ў сваіх творах эфекту містыкі дасягаў прамымі параўнаннямі з прадметамі, рэчамі, якія належаць да «чорнага» свету. Жахлівая сімволіка — гэта толькі адна з формаў у творы, якая з'яўляецца дадаткам зместу і адначасова прыёмам аўтара. Апавяданню характэрны таксама гатычныя эпітэты, якія сваім зместам абцяжарваюць падзеі, быццам цягнуць усё навакольнае пад зямлю ў пекла: «щяжкія грубыя шторы», «чэзлае святло», «срэбраная поўня», «дрыготкае, жоўтае полымя», «вялікія па-вар'яцку застылыя вочы». Адначасова трэба зазначыць добрую нерусіфікаваную беларускую мову ў творы (лексіка: пантофлі, асадка, зэдлік, імбрычак, знічкі, гарбата; формы слоў: спінай, дрыготкае (а не дрыжачае), котка, падаконне (ж.р.) і інш).

Відавочна, што готыка Міколы Касцюкевіча сумяшчае ў сабе праявы сучаснай цывілізацыі, густа замешаныя на паганскіх міфах. У пацвярджэнне гэтаму можна прывесці назву апавядання: «Лялька», — вакол якой і раскручваюцца падзеі. Яна сумяшчае ў сабе элемент легенды і пэўны элемент «вырабу» сучаснай цывілізацыі. Лялька — дакладная копія Людвіка ў прамым і пераносным сэнсе. Як вядома з легендаў і вывучэння шаманства некаторых народаў свету, быццам можна забіць чалавека, уваткнуўшы іголку ў «сэрца» лялькі, копіі, як правіла, прыблізнай, ахвяры. У творы гэтая копія выраблена дакладна, з матавага шкла. Людвік — гэта і лялька, яны тоесныя ў тым сэнсе, што ён стаў цацкай, якой Гануся забулялася на працягу пэўнага часу. І ўрэшце рэшт, лялька скончылася, з ёю адгулялі. І ў гульні вінавата яна сама, Людвік, які паддаўся злу. Усё гэта выглядае як апакаліпсіс, які нельга дапусціць, які абавязкова павінен быць прадухілены. Бо з'ява апакаліпсісу ў той ці іншай форме можа заклінуць усё грамадства, усю Зямлю, як гэта адбылося з героямі іншага апавядання М.Касцюкевіча «Бхават-гіта», калі на Зямлі засталася толькі двое «нармальных» людзей. Усё астатняе — незразумелы пачварны механізм, заснаваны ў фанатычнай веры ў нешта новае, шматобяцальнае, але не спраўджанае. Перамогу апакаліпсісу прадракаюць у канцы «Лялькі» вусны аднаго са слугаў д'ябла Ганулі: «Бывай Людвік. Хай зямлятабе будзе пухам» [2, с. 24] (выдзелена – Р.К.). Такое можна пажадаць чалавеку толькі станоўчаму. Мастацка-эмацыйны эфект узмацняецца і тым, што гэтыя словы вымаўляюцца вуснамі ведзьмы, якая паводле

містычных уяўленняў, такога жадаць не павінна. Сцэна дапаўняецца апошнім ў творы гатычным сімвалам: «з неба глядзела ў пакой халоднае вока поўні» (выдзелена – Р.К.). У XVIII-пачатку XIX стагоддзяў готыка была найбольш папулярнай сярод жанчын, на іх яна аказвала найбольшае ўражанне. Магчыма, ім і адрасуецца «Лялька» для разумення свайго месца ў сям'і, месца ў жыцці каханага чалавека, адмаўляецца здрада, якая парушае адзін з Боскіх заветаў: не чыні пералюбства. У форму готыкі аўтар мэтанакіравана апрануў сваю ідэю. Ён (Людвік), Яна (Ганна), Яно (істота) каля нас. Нехта з нас Ён, нехта — Яна, нехта можа адыгрываць ролю трэцяга (Селенара). Убачыць саміх сябе, вызначыць, а можа і падправіць свой лёс — тая нітка, якая скразным промнем прасочваецца ў глыбінях ідэйнага зместу. «Падман і сіла — вось зброя злых» [1, с. 362] (А.Дантэ), і на гэтую зброю нельга падацца.

Калі гаварыць пра стыль пісьма, то трэба зазначыць, што на тым этапе творчасці М.Касцюкевіча пакуль сустракаюцца лішнія паўторы тропай, заўважаецца празмерная спрошчанасць фразы. Але нягледзячы на некаторыя недахопы, творчытаецца лёгка, асацыятыўна, утвараючы маляўнічыя карціны ва ўяўленні чытача.

Апавяданне «Лялька» стаіць на мяжы элітарнай і масавай літаратуры. Сінтэз містычнага і філасофскага, сучаснага і старажытнага, рэальнага і фантастычнага надае яму асаблівы каларыт. Дынамічны сюжэт, спрошчанасць формаў падачы, традыцыйная гатычная вобразнасць — гэта ўсё тое, што дазваляе аднесці апавяданне да масавай літаратуры. Адначасова глыбокі філасофскі роздум, высокая ступень асацыятыўнасці, схаваны на сэнсава-ідэйным дне творца псіхалагізм надаюць твору ўсе прыкметы літаратуры элітарнай, зразумелай для ўважлівага чытача, далёкага ад «шырпатрэбу».

Готыка XVIII стагоддзя мела эксперыментальны характар, таму дапускала ў сабе нярэдка нязвыклія, несумяшчальныя ў тагачаснай літаратурнай традыцыі рэчы, новыя для густу чытача. Эксперымент паставіў і Мікола Касцюкевіч. Формай готыкі яму як нельга лепей удалося ўвасобіць задуму-ідэю апавядання. Жахлівая сімволіка здолела павялічыць уражанне пачварнасці паводзін галоўнай гераіні. Дыдактычнае адценне ў ідэйным змесце апавядання падкрэслівае, што аўтар творца не толькі «забаўляльнік публікі», але і настаўнік жыцця.

Літаратурны альманах “На Нёманскай хвалі”, № 4.

РЭЛІГІЙНЫ ВЕКТАР У ІДЭЙНА-ФІЛАСОФСКИМ ЗМЕСЦЕ

ПАЭЗІІ ЛЮДМІЛЫ КЕБІЧ

Творчасць кожнага пісьменніка з'яўляецца мастацка-вобразным водгукам на гісторыю свайго народа, значныя грамадскія падзеі, уласнабіяграфічныя факты, і такім спосабам выяўляецца патрэба ўздзеяння на грамадскую свядомасць, соцыум, на сваіх блізкіх і далёкіх, патрэба раскрыць душу перад самім сабою. Кожны творца па-свойму асэнсоўвае і ацэньвае навакольную рэчаіснасць у адпаведнасці з уласным эстэтычным густам і светапоглядам. Паэт перадае духоўны вопыт, які валодае такімі якасцямі як значнасць і глыбіня. Філасафы ў такіх выпадках гавораць пра абвостраную ўражлівасць, душэўную чуйнасць, неабыхавасць да жыцця і агульначалавечай праблематыкі. Мастацкая дасканаласць твораў вызначаецца не толькі нейкімі псіхалагічнымі асаблівасцямі творцы, кранаемай

тэматыкай і праблематыкай, але і скіраванасцю яго творчасці на рашэнне значных для грамадскай свядомасці, нават усяго чалавецтва, “заданняў”, а, як вядома, мастацтва слова знаходзіцца ў шчыльнай лучнасці з іншымі гранкамі чалавечай культуры: філасофіяй, мараллю, рэлігійнай свядомасцю, асобнымі зносінамі, што ўплывае на ідэйны змест творчасці асобнага пісьменніка.

Мастацка-творчае спасціжэнне свету прадугледжвае такую ж разнастайную шматвектарнасць у ідэйна-філасофскім змесце твораў, як разнастайны сам “свет”, людзі, чалавечыя ўзаемадачынненні. У светапоглядным грунце асобы немалаважнае месца займаюць рэлігійныя (ці атэістычныя і інш.) устаноўкі, засвоеныя ў розныя перыяды жыцця. У пісьменніка яны выяўляюцца ў мастацкай творчасці, нярэдка ў большай ступені канцэнтруюцца ў асобных тэматычных зборніках, калі па адной кнізе можна раскрыць важную гранку асобы творцы. Не выключэннем з шэрагу будзе і творчасць выдатнай паэткі Гродзеншчыны Людмілы Антонаўны Кебіч. Аўтарка шэрагу зборнікаў паэзіі і прозы (“Па музычных законах” (1996), “Зялёная рутвіца” (2001), “На берэзе белай ракі” (2003), “Ключы ад неба” (2005), “Фіялетава дракоша” (2007), “Светач мастацтва” (2008), “Непераможны колер охры” (2008)) Л.Кебіч падае і асвятляе рэальнасць, асэнсоўвае і ацэньвае людзей і свет нярэдка скрозь прызму хрысціянскага светапогляду. Мастацкую цэльнасць яе зборнікаў арганізуе менавіта асоба самой аўтаркі, якая ў вялікай ступені тоесная асобе лірычнай гераіні, чалавека і сучаснага, і ў некаторай ступені традыцыйнага, выхаванага на беларускай вуснай народнай творчасці, і рэлігійнага. Так, у зборніку паэзіі “Ключы ад неба” хрысціянскі светапогляд становіцца філасофскім падмуркам ідэйнага зместу вершаў.

Лірычная гераіня заўсёды з Богам у душы. Яна звяртаецца да яго ў хвіліны смутку і радасці, сумнення і роздуму, пытаецца парады, спрабуе з Богаю дапамогаю разабрацца ў скрыжальных лёсах. Да Усявышняга паэтка звяртаецца за натхненнем і дапамогай:

Божа мой,
прадыктуй мне радок...
Божа мой,
я прашу, паспрыяй —
данясі мой радок,
наспявай... [1, с. 51]

(верш “Мелодыя сэрца”)

Адарванасць ад Бога, прыватныя і агульныя праблемы асобы і грамадства ў ідэйна-філасофскім змесце творчасці пісьменніцы выяўляюцца ў паняцці грахоўнасці, паводле Святога Пісання “парушэння законаў” (запаветаў) Бога. Грэх у шырокім разуменні паэтка ставіць як прычыну бедаў і гора асобнага чалавека і ўсяго чалавецтва, а шляхам да пазбаўлення ад яго, выратавання з пякельнай цемры да святла — пакаянне.

Божа мілы! Адамкні нам,
грэшным, вушы,
каб маглі пачуць, як плачуць
нашы душы.
Ад пякельнай цемры вечнай
без адхання
дай збавення, дай магчымасць
пакаяння! [1, с. 43]

(верш “Плач душы”)

Перыяд развіцця беларускай літаратуры з 90-х гадоў XX стагоддзя па цяперашні час характарызуецца павышанай цікавасцю пісьменнікаў да рэлігійна-філасофскай тэматыкі, што стала своеасаблівым знакам выратавання і Боскага заступніцтва. Рэлігійныя вобразы, сюжэты, матывы выявіліся ў паэзіі, прозе, драматургіі. Ачышчэнне праз пакаянне, чалавекалюбства становіцца скразной ідэйнай лініяй твораў многіх аўтараў, узлюбіць бліжняга — сэнсавай дамінантай, што не абышла ўвагай і Людміла Кебіч:

Божа Моцны!
Дай мне сілы
быць сабе і
людзям мілай.

Што пашлеш,
прымаць спакойна,
несці крыж
жыцця дастойна [1, с. 40].

(верш “Божа Моцны”)

Пошук ісціны, Боскага ў існаванні звычайнага чалавека — адзін з асноўных матываў паэзіі зборніка “Ключы ад неба”. Ён праяўляецца ў ідэі лучнасці чалавечай асобы з высокімі хрысціянскімі ідэаламі, услаўленні царкоўных святаў, узнясенні шчырых малітваў да Бога, Маці Божай, скіраванасці да хрысціянскіх каштоўнасцяў. Эстэтыка ўзвышанага працінае канву многіх вершаў кнігі, вобраз Неба ставіцца на самую высокую прыступку эстэтычнай лесвіцы, як нешта дасканалае, далёкае, недасягальнае. Еднасць з Небам забяспечвае выратаванне ад усяго нізкага, грэшнага, непрыемнага, яно кліча душу “ў палёт” і дае веру ў самым шырокім разуменні слова:

Неба ніколі на грудзі не цісне,
Наадварот —
Ветразі-мроі надзеяй апрыскне,
Клікне ў палёт [1, с. 14].

(верш “Неба”)

Паводле хрысціянскай філасофіі Неба (Нябёсы) дае сваю ласку, свае дары. Сюды належаць і краса прыроды, і добрыя сябры, і блізкія, і дабрабыт чалавека, каханне, звычайнае шчасце і многае іншае. Але для творцы найбольшай Божай ласкай становіцца нараджэнне ўласнага твора, паэзіі высокіх сфераў. Сувязь з Богам вельмі важная для лірычнай гераіні, бо адтуль бярэцца натхненне, якое перадаецца музыкай Нябёсаў, своеадметнай мелодыяй, якая таксама павінна як падзяка вярнуцца ў вышэйшыя сферы.

Мелодыя аднекуль з-пад нябесся
З’явілася і сэрца працяла.
Магчыма, мне яе для новай песні
Вялікі творца ціхенька паслаў [1, с. 12].

(верш “Мелодыя”)

У кантэксце двухбаковай сувязі лірычнай гераіні і Бога побач крочыць ідэя сусветнай любові. У Бібліі вельмі дакладна акрэсліваецца духоўная сутнасць Усявышняга: Бог ёсць любоў. Ад яе залежыць усё існае і на Небе і на Зямлі, без любові не было б нічога жывога, запанавала б цемра на Зямлі. Сіла Божая, Яго

Ўздзеянне адчувальны на кожным у кожную гадзіну, хвіліну і нічога не можа адбыцца без волі Ягонаі.

Ад піскунчыка малога
да апошняга рыўка —
шлях залежыць наш ад Бога,
над усім Яго рука.

Уздыму пагляд на Неба
і маюся зноў і зноў:
“Божа мой, вазьмі, што трэба,
мне ж пакінь сваю любоў!” [1, с. 41]
(верш “Пакінь любоў”)

Даследчыца міфалогіі Т.Шамякіна сцвярджае: “Барацьба на Небе ёсць алегорыя барацьбы ў душы чалавека... Толькі ў чалавеку заключаны сапраўдны д’ябал, дэман матэрыі (чалавечыя цела), які пастаянна змагаецца з яго чыстым духам” [5, с. 280]. Матыў вечнага змаганьня добра і зла ў асобным чалавеку і цэлым свеце адкрыта ці прыхована прысутнічае ў многіх вершах Л.Кебіч, дзе духоўнае і фізічнае становяцца ідэйнымі антаганізмамі, падкрэсліваючы перавагу для чалавека нашай эпохі цялесных задавальненняў.

Наша цела звар’яцела,
відавочна.
Помніш, як душа зіхцела
цераз вочы [1, с. 43].

(верш “Плач душы”)

Нярэдка аўтаркай выкарыстоўваецца прыём антытэзы, асабліва пры паказе гэтай барацьбы ў паўсядзённай рэчаіснасці. Так, у вершы “Трэба сеяць” людзі “не жывуць, а хістаюцца”, “свежы вецер” прыструніць “зло, прарослае ў свеце”, “праблемы і ўсялякія страсці” супрацьстаўляюцца з абразамі і пакаяннем, за якім нярэдка людзям не хапае сілы для далейшага руху да Неба. У асацыятыўным змесце верша праглядаецца за лірычным “мы” вобраз беларускага народа-сейбіта, дзякуючы якому “прычкае свет згоды”. Паэтка ў сваіх вершах часта сумяшчае прыёмы супрацьстаўлення (эстэтычна супрацьлеглых паняццяў) і градацыі:

Няхай зласловяць —
свет распусны,
а вы не верце,
у надзеі, веры і любові
трымайце сэрца [1, с. 48].

(верш “Шукайце Бога”)

Для ўзмацнення эмацыйнага ўплыву на чытача ў мастацкай тканіне твораў таксама могуць дадавацца прыёмы строфнай анафары і эпіфары адначасова (у тым жа вершы “Шукайце Бога”). Як вынік ствараецца незвычайны псіхалагічны эфект для ўспрымаючай свядомасці. Даследчык літаратуры В.Халізеў сцвярджае, што чытач “імкнецца абдумаць прачытанае, разабрацца ў прычынах выпрабаваных, перажытых ім эмоцый. Такая другасная, але таксама вельмі важная гранка ўспрымання мастацкага твора” [4, с. 113].

Традыцыйныя хрысціянскія каштоўнасці і цноты паэткай нязмушана падаюцца праз вобразы святых (“Еўфрасіння”, “Маці Божая”, “Божай Маці святла”), народныя

святы ("На Каляды", "Вялікдзень"), хрысціянскія храмы ("Пры Каложы"), Вялікі Пост ("Самы час"):

Самы час адысці ад зла,
Ды ўсе крыўды сябрам прабачыць,
За ўсё тое, што Бог паслаў,
Хоць у гэтыя дні аддзячыць [1, с. 45].

(верш "Самы час")

Філасофскую дамінанту паэзіі Л.Кебіч можна акрэсліць Евангельскім "праз церні да зорак". Духоўныя пошукі лірычнага героя павінны вывесці яго на традыцыйны, няпросты хрысціянскі шлях, які прадугледжвае іншае разуменне сэнсу жыцця і яго працягу пасля смерці. Ідэя выратавання душы ў дадзеным кантэксце прысутнічае ў розных інтэрпрэтацыях: ад зямных цяжкасцей, спакусаў цела да шляху ў Неба. Спасціжэнне таямніц жыцця прыводзіць да разумення боскай сутнасці светабудовы, шляхоў удасканалення асобы чалавека, узвышэння яе да нябесных вышынь. Але паводле Святога Пісання "шлях у пекла — шырокая пратапаная дарога, а шлях у рай — вузкая цярновая сцежка". І гэтае меркаванне пісьменніца не раз выказвае ў вершах і сцвярджае: без Божай дапамогі не абысціся. Таму ў ідэйна-філасофскай канцэпцыі паэзіі назіраецца ланцужок узаемазвязаных філасафем, за кожнай з якіх стаіць багатая сэнсава падтэкст: грэх — душа — шлях — Бог (Неба). Яны не ізаляваны адзін ад аднаго, актыўна ўзаемадзейнічаюць і здольныя ўтвараць дуалістычныя комплексы, за кожным паняццем з якіх стаіць пэўная філасофская канстанта.

Паэзія — гэта тая форма мастацкай творчасці, якая дазваляе ў малым аб'ёме падаць вялікае, з дапамогай багатай палітры мастацка-выяўленчых сродкаў выявіць самыя тонкія рухі чалавечай душы, тое нешта патаемнае, што кожны хавае недзе глыбока ў сабе. "У складзе рэальнасці мастака і, у прыватнасці, пісьменніка цікавіць не столькі яе эмпірычная паверхня (чыста адзінкавае, выпадковае), колькі глыбіня. Яму характэрныя прасвятленне сутнасцяў, пранікненне ў іх" [4, с. 51]. Пазамастацкая рэальнасць Людмілай Кебіч даследуецца праз катэгорыі хрысціянскай маралі.

Паэтка спрабуе эстэтычна асэнсаваць існасць. Вобразы Хрыста, Дзевы Марыі, святых выступаюць яўна падкрэсленымі супрацьстаўленнямі ліхам гэтага свету ці адмысловымі дадаткамі да добрых людзей, светлых ідэй, станоўчых чалавечых памкненняў. Маці Боская асацыюецца аўтаркай з лепшым часам для Раздзімы, калі ўсё сімвалічна чорнае сыдзе, а прыйдзе белое, духоўна чыстае, напрыклад, у вершы "Маці Божая снежная". І яно прыходзіць — у выглядзе беллага снегу, які пакрывае зямлю. У вершы яскрава прасочваецца паэтыка беларускай вуснай народнай творчасці, калі свята Пакровы звязалася ў беларусаў не толькі з першымі замаразкамі, шэранню, нават снегам, але і з часам роздуму селяніна восенню над сэнсам жыцця, калі ўжо сабраны ўраджай, з'яўляецца вольны час. Сумяшчэнне сімвалічнага сэнсу выратавальнага пакрывала Дзевы Марыі і восеньскай прыроды, якая схіляе да філасофскіх разважанняў, ствараюць незвычайны мастацкі эфект шчаслівай вольнай Раздзімы, Белай Русі. Адбываецца гарманічнае яднанне хрысціянскіх і патрыятычных матываў. Шчыльна далучаецца да гэтага і вобраз Святой Еўфрасінні Полацкай (вершы "Еўфрасіння", "Зорка Еўфрасінні Полацкай"). Вобраз знакамітай беларускай святой паказваецца па-чалавечы рэальным і адначасова духоўна ўзвышаным:

Трэба быць вельмі моцнаю духам...
Каб з высокай сваёй "галубніцы"
За народ беларускі маліцца,

Ці на родную мову да рання
Перапісваць Святое Пісанне [1, с. 18].

(верш “Зорка Еўфрасінні Полацкай”)

Барацьба з грахоўнасцю, са злом, з усім дэманічным у свеце і чалавеку — адзін са скразных матываў паэзіі Л.Кебіч. У падтэксце твораў нярэдка чытаецца няпростая, у многім трагічная гісторыя Радзімы, поўная цяжкага змагання і страт, катастрофаў і войнаў. Надзея простага людзю заўсёды палягала ў веры ў Бога і перамогі ягоных анёлаў над дэманічнымі сіламі, увасобленымі на грэшнай Зямлі, у вызваленні душы з-пад улады цемры. Так, у вершы, прысвечаным святу Нараджэння Хрыстовага:

Белы край акрыяе з ран,
Крыж на крыж перабінтаваных.
Арханёле Міхале, устань,
Зрынь у пекла злога шатана [1, с. 17].

(верш “Свята свят”)

Арханёл Міхал разглядаецца “як нябеснага войска князь”, а Нараджэнне Хрыстова як “свята свят”. Анёлы ў вершах спяваюць “чароўнай мелодыяй”, яны нябачныя, але чутныя, іхняя песня “светлая”. Хрысціянскае (ад Хрыста), святое, светлае аўтаркай адсылаецца роднай Беларусі:

Загарэлася зорачка ў небе,
Ціхі вечар плыве над зямлёй.
Я жадаю спакою і хлеба
Сінявокай радзіме маёй [1, с. 66].

(верш “Святы вечар”)

Паэтка неаднаразова выкарыстоўвае вобразны паралелізм, калі вобразы прыроды, той жа вясны, абуджэння ўсяго жывога ўвасабляюць многія адцягненыя біблейскія паняцці. У беларускай літаратуры такі прыём упершыню выкарыстаў Кірыла Тураўскі (XII ст.) у жанры слова, у разліку на моцны эмацыйны эфект слухачам падчас набажэнства з нагоды значнага хрысціянскага свята. У многіх зборніках паэзіі Л.Кебіч (“На беразе белага ракі” (2003), “Ключы ад неба” (2005), “Непераможны колер охры” (2008) і інш.) прыём вобразнага паралелізму (прырода — хрысціянская філасофема) набывае своеасаблівае ўжыванне, бо, напрыклад, з набухлымі ўвесну пупышкамі:

З неба сыдуць святыя Анёлы
Абвясціць на зямлі светлы рай [3, с. 7].

(верш “Хутка”)

Патрыятычнае ў ідэйна-філасофскім змесце твораў падаецца праз збіральныя вобразы вялікай і малой радзімы. Яе куток — гэта родны горад Гродна, ягоныя храмы, тая ж старажытная Каложа, праваслаўная царква дванаццатага стагоддзя, гэта і Нёман, і вуліцы, і ўспаміны, гэта старадаўнасць і сучаснасць, і канечне “класіка” ў самым шырокім разуменні: Уладзімір Караткевіч з бессмяротным раманам “Хрыстос прыямліўся ў Гародні”:

Горад — ты мой лёс, мая паходня,
любывы, дарагі бацькоўскі кут.

Нездарма Хрыстос абраў Гародню —
прыямліўся назаўсёды тут [3, с. 22].

(верш “Зімовая вандроўка”)

Радзіма, вера моцна пераплятаюцца з асабістым: сям'ёю, працаю, значнымі і нязначнымі падзеямі асабістага жыцця. Мастацкая канцэпцыя ў творчасці кожнага пісьменніка ўключае ў сябе мэтанакіраваную ацэнку навакольнай рэчаіснасці, інтэрпрэтацыю рэальнага свету ў свет мастацтва. Філасофскі погляд мастака, які шчыльна лучыцца з духоўным самараскрыццём, у многім звязаны з падзеямі ўласнага жыццёвага вопыту, з біяграфічным фактарам. І гэта мае свае праявы ў творчасці:

Я ж была за царскімі дзвярамі!
Даў дазвол на гэта сам святар,
расказаў, чаму забаранялі
заступаць жанчынам за цвінтар [2, с. 62].

(верш “Учынак святара”)

Для беларуса як прадстаўніка пэўнай нацыянальнасці характэрна накладанне хрысціянскага светапогляду і народных уяўленняў аб навакольным свеце, якія грунтуюцца на глебе нацыянальнага фальклору з элементамі дахрысціянскіх традыцыйных вераванняў, звычайў, святаў, што, безумоўна, адлюстравалася і ў паэзіі Людмілы Кебіч (вершы “Набліжаюцца Каляды”, “На Каляды”, “Вялікдзень” і інш.). Родная зямля, народныя песні, казкі, легенды, паданні — духоўны грунт беларускага народа разам з верай хрысціянскай. У той жа час у вершах выяўляюцца і сімвалічныя знакі апакаліпсісу: вока злое, “распусны стан душы”, “назапашаны бруд”, счарнелая душа, “гушчар неразумення”, Чарнобыль і шмат іншых (вершы “Народжанаму сёння”, “Душа”, “Да свята” і інш.). Але за апакаліпсісам ідзе суд (суд Божы, у душы чалавека суд сумлення), і, як вынік, пасля наступіць рай на Зямлі, дзе не будзе нічога ліхога, не будзе слёз і болю (паводле Адкрыцця Святога Яна).

Мастак слова — асоба чуйная да ўсяго навакольнага: і прыроднага, і чалавечага; усё ён прапускае праз сваю душу, праз уласныя эмоцыі, а душа і рэлігія — паняцці непадзельныя. Сярод “броўнскага руху” думак, перажыванняў у кожнага паэта ёсць свае вектары мастацкай сілы, у творчасці Людмілы Кебіч — рэлігійны вектар. Моц яго ў традыцыйных хрысціянскіх каштоўнасцях і аўтэнтчным беларускім фальклору, якія грунтуюцца на ідэях гуманізму, справядлівасці, дабрыні і ўзаемапараўмення, што палягаюць у грунце філасофскай канцэпцыі твораў пісьменніцы.

1. Кебіч, Л. Ключы ад неба: вершы / Л.Кебіч. — Мн., 2005. — 80 с.
2. Кебіч, Л. На беразе белай ракі: вершы. Выд-не другое, дапоўненае / Л.Кебіч. — Мн., 2010. — 112 с.
3. Кебіч, Л. Непераможны колер охры: вершы і паэмы / Л.Кебіч. — Мн., 2008. — 128 с.
4. Халізов, В. Теорія літаратуры / В.Халізов. — М., 1999. — 398 с.
5. Шамякіна, Т. І. Міфалогія Беларусі (нарысы) / Т.Шамякіна. — Мн., 2000. — 400 с.

Літаратурны альманах “На Нёманскай хвалі”, № 3.